

TEODOR-VIOREL GHEORGHE

AFLAREA ADEVĂRULUI,
PRINCIPIU FUNDAMENTAL
AL PROCESULUI PENAL

Editura
Stamangiu
2021

Capitolul III. Cunoașterea adevărului în procesul penal, în concepția marilor sisteme de drept

Secțiunea 3.1. Caracteristici definitorii ale marilor sisteme de drept, anglo-saxon și romano-germanic, în relație cu aflarea adevărului

§1. Scurtă prezentare a sistemelor procesuale anglo-saxon, respectiv romano-germanic

Formarea marilor familii de drept s-a realizat ca un proces evolutiv centrat în jurul câtorva surse fundamentale ce au pătruns în diferite zone geografice și au modelat sistemele de drept autohtone conform unor anumite reguli și principii^[1]. Primele organizări juridice reuneau normele de drept în strânsă legătură cu regulile religioase și cele obișnuielnice, Codul lui Hammurabi, Legile lui Manu, iar, mai târziu, Biblia, atestând acest lucru.

Tipologia organizării sociale a determinat și caracteristicile sistemului judiciar al acesteia. Un rol hotărâtor l-a avut receptarea și implementarea, cu influență și pentru întemeierea preceptelor teologice, a concepțiilor filosofice ale marilor gânditori antici – Platon și Aristotel – filosofia primului fiind preluată și inclusă în doctrina creștină în zorii Evului Mediu de *Sfântul Augustin*, iar a celui de-al doilea, de *Toma d'Aquino*. Sf. Augustin (354-430), episcop al Hipponei, și-a inspirat doctrina din tradiția platoniciană, iar opera sa teologică a dominat gândirea occidentală până în secolul al XIII-lea. Prin Anselm de Canterbury (între alții) viziunea augustiniană a fost bine preluată și în insulele britanice^[2]. În schimb, doctrina care s-a impus cu autoritate pe continent începând cu secolul al XIII-lea a fost cea a Sf. Toma d'Aquino^[3] (1224-1274), acesta fiind puternic influențat de gândirea aristotelică^[4].

Universitățile au jucat și ele un rol important în modul cum s-a propagat gândirea filosofică în Europa. Filosofii și teologii de seamă ai secolului al XIII-lea și-au desfășurat activitatea creatoare în cadrul Universității din Paris, de departe cel mai important centru de studii universitare al creștinătății secolului al XIII-lea^[5], diseminând gândirea tomistă în întreaga Europă continentală. În schimb, numele Universității din Oxford

---

[1] S. IONESCU, *Semnificația jurisprudenței și autoritatea precedentului în marile familii de drept*, în *Studii de Drept Românesc*, an 21 (54), nr. 1, București, ianuarie-martie 2009, p. 8.

[2] FR. COPLESTON, *Istoria Filosofiei. Vol. II. Filosofia medievală*, Studiu introductiv de A. ADĂMUȚ, trad. M. POP și A. RĂDULESCU, Ed. All, București, 2009, p. 155.

[3] Lucrarea centrală a acestui teolog-filosof, unul din Părinții Bisericii Catolice, este *Summa Theologiae* (St. Thomas Aquinas, *The Summa Theologica*, translated by Fathers of the English Dominican Province, www.microbookstudio.org, vizitat la 25 aprilie 2020).

[4] FR. COPLESTON, *Istoria Filosofiei. Vol. II. Filosofia medievală*, op. cit., p. 307.

[5] *Ibidem*, p. 213.

este legat de gânditori de tradiție augustiniană, dar și de empirism, inițiat de Roger Bacon^[1] (1220-1292).

Doctrina gânditorilor britanici renașcențiști asupra cunoașterii și dreptății a marcat sistemul juridic anglo-saxon, în timp ce doctrina lui Descartes și, mai apoi, opera lui Kant, a desăvârșit sistemul romano-germanic.

Liberalismul lui Locke a promovat politica statală de *laissez-faire*, a statului minimalist, iar în plan etic a fondat credința în scopul regulilor societății de a asigura dobândirea fericirii de către cei mai mulți^[2]. Filosofia lui Hume a contribuit la dezvoltarea utilitarismului, în sensul că în prezența mai multor valori morale importante sentimentul de aprobare se îndreaptă spre ceea ce este util din punct de vedere social. Teoria utilitaristă a fost apoi extinsă în secolul al XIX-lea de Bentham, James Mill și John Stuart Mill^[3] (1806-1873). Această filosofie a exercitat cea mai mare influență în secolul al XVIII-lea, mai ales în America^[4], iar în special cea a lui Hume a marcat decisiv viziunea politică a părinților Constituției Statelor Unite^[5], și, prin aceasta, și conținutul acestui act politico-juridic fundamental.

În același timp, filosofi precum Herbert Spencer sau Shopenhauer susțin că rolul statului în raport cu individul este unul negativ, iar legile au rolul de apărare a drepturilor individuale, în special a proprietății private^[6]. Concluzia ce derivă este aceea că accentul este pus, în această doctrină, pe rolul preponderent pasiv al autorităților publice – între care se includ și cele judiciare – combinat cu protecția drepturilor individului și a proprietății.

Pe continent, în plan juridic, receptarea dreptului roman, în formă pură sau adaptat, precum și receptarea dreptului francez napoleonian au dus la crearea familiei de drept romano-germanic, în timp ce receptarea dreptului britanic a dus la crearea familiei de drept anglo-saxon (mai târziu anglo-american).

Prin denumirea „drept romano-germanic” se înțelege marele sistem juridic contemporan european, compus mai întâi de toate din sistemul juridic francez și sistemul juridic german, iar apoi și din legislațiile naționale influențate de acestea, sistemul francez grupând sistemele naționale înrudite: belgian, italian, spaniol, portughez, român, cel din America latină, iar sistemul german având influență asupra țărilor de limbă germană, asupra Japoniei și Greciei. Țările cu drept romano-germanic și-au format legislația prin preluarea dreptului roman, în special al *Corpus Juris Civilis* al lui Iustinian^[7], iar, ca urmare a rolului universităților medievale în sintetizarea dreptului, au trecut la reglementarea în codurile naționale a unor norme generale, abstracte. În opinia noastră, acest fapt se datorează, cel puțin în parte, și stilului extraordinar de metodic, ordonat și sintetic al Sf. Toma, caracteristic scolasticii, ce și-a pus amprenta

[1] Promotorul metodei experimentale, supranumit „doctor mirabilis”. „Numai prin experiment se poate cunoaște adevărul”, a postulat R. Bacon.

[2] FR. COPLESTON, *Istoria Filosofiei, vol. IV. Raționaliștii...*, op. cit., p. 36.

[3] *Ibidem*, p. 32.

[4] *Ibidem*, p. 41.

[5] E.-M. SOCACIU, *Introducere*, în D. HUME, *Eseuri politice*, op. cit., p. 3.

[6] FR. COPLESTON, *Istoria Filosofiei. I. Grecia și Roma*, op. cit., p. 307.

[7] I. VIDA, *Universalitatea și diversitatea dreptului din perspective sistemelor de drept*, în *Dreptul* nr. 5/2015, p. 195.

asupra învățaturii promovate în Universitatea din Paris. Dreptul roman a fost răspândit în Europa și datorită contribuției universităților franceze și germane^[1].

Prin denumirea „drept anglo-saxon” se înțelege dreptul comun englez în sens larg („common-law”), noțiune ce provine din *commune ley* (legea comună) și își întemeiază originile, într-o opinie, pe cutumele aflate în vigoare în insulele britanice înainte de cucerirea normandă, menținute prin voința lui Wilhelm Cuceritorul (sau William de Normandia, rege al Angliei între 1066-1087). În altă opinie, unificarea dreptului realizată de Wilhelm a impus cutume de origine norvegiană ajunse până la normanzi, acestea învingând cutumele locale^[2].

Common law are drept caracteristică faptul că nu are un sistem legislativ codificat, care să fie alcătuit în special din actele normative de importanță majoră pentru organizarea juridică a societății, cum sunt în sistemul continental Codul civil, Codul comercial, Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală. Dreptul comun englez își are originile în precedentele judiciare, prin acumularea practicii hotărârilor judecătorești. Acesta, de factură preponderent consuetudinară, plasează judecătorul în poziția creatorului de drept^[3]. Facem remarca potrivit căreia originalitatea acestui drept, nesistematizat din punct de vedere al concepției normative, este explicabil în contextul filosofiei empirist-inductive, adică al acumulării cunoașterii pas cu pas și individual. De asemenea, stilul argumentativ al Sf. Augustin, studiat în universitățile britanice, avea același caracter nesistematizat.

Aspectul original al *common-law*-ului, înțeles ca ansamblu al dreptului britanic sau „marele sistem de drept de origine engleză”, este reprezentat de simbioza celor trei subsisteme normative ale sale, autonome și paralele, care reglementează uneori diferit relațiile sociale: *common-law* înțeles în sens restrâns, *equity* și *statute-law*. Ele întruchipează cele trei izvoare principale ale dreptului englez, partea fundamentală și cea mai veche fiind constituită de *common-law*.

Regula precedentului a început să se contureze la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin aceea că deciziile curților superioare de justiție (Înalta Curte, Curtea de Apel, Camera Lorzilor) se impuneau jurisdicțiilor de rang inferior. *Equity* reprezintă un corectiv adus regulilor de *common-law*, fiind impus de faptul că uneori aplicarea strictă a acestora conducea la nedreptate, situație în care persoana nedreptățită putea face apel la rege (în fapt, Cancelarul era cel care soluționa plângerile), autoritatea regală putând dispune restabilirea echității încălcate, chiar *contra legem*. În sfârșit, *statute-law* (dreptul legiferat de Parlament) reprezintă măsurile de adaptare a dreptului englez la realitățile contemporane, între care se remarcă diversificarea exponențială a relațiilor și activităților sociale, ca și evoluția conceptelor și organizării în materie de justiție, toate acestea nemaiputând fi reglate doar pe calea precedentului judiciar.

Timp de sute de ani cele două sisteme juridice s-au dezvoltat în spațiul european, pe de o parte, pe continent, iar, pe de altă parte, în insulele britanice, fără ca vreunul dintre ele să exercite o influență notabilă asupra celuilalt. S-au creat astfel două medii juridice diferite, două lumi juridice închise – cea „continentală” și cea „insulară” – cu reguli proprii de funcționare. Pe continent juriștii folosesc judecăți abstracte, având originea în categoriile instituțiilor juridice, în timp ce în Anglia, Statele Unite și alte

---

[1] *Ibidem*, p. 195.

[2] *Ibidem*, p. 199.

[3] S. IONESCU, *Semnificația jurisprudenței...*, op. cit., p. 9.

state de *common law* judecata se concentrează pe situația concretă, prin invocarea precedentului judiciar. Pe continent persistă tendința legislativă de a perfecționa sistemul de drept, pe când în țările cu sistem *common law* autoritatea de lucru judecat a hotărârilor ce constituie precedent conservă o anumită gândire juridică, anumite raționamente, motivații asupra soluțiilor în drept. Cu privire la acest aspect, se subliniază în literatura juridică americană că cea mai importantă caracteristică a sistemului judiciar (american) care trebuie menținută este să se păstreze clară și inflexibilă linia precedentului judiciar^[1]. După părerea noastră, caracteristica conservatoare a sistemului *common law* este mai pregnantă în Statele Unite decât în Marea Britanie, și aceasta se datorează faptului că Statele Unite au o constituție scrisă, cu principii formalizate, care permite într-o limită foarte îngustă un eventual revirement al interpretării lor, pe măsura evoluției sociale.

Procesul penal modern evoluează însă către atingerea unor standarde comune, universale. Garanția unei bune justiții se fondează pe principiile procesului echitabil, dreptului complet la apărare, imparțialității tribunalului. În societatea democratică există tendința mixității celor două sisteme^[2]. În zilele noastre, se întâlnește frecvent asocierea unei faze de instrucție mai degrabă inchizitoriale, cu o fază de judecată acuzatorială. De exemplu, Franța sau România au adoptat procedura pledoariei de culpabilitate, de origine americană, în timp ce englezii s-au inspirat din sistemul continental privind coordonarea anchetei de către un procuror, regroupând regulile din 1986 sub numele *Crown Prosecution Service*, în scopul de a da fazei de anchetă o mai mare eficacitate.

§2. Procesul acuzatorial și procesul continental. Caracteristici și diferențe

Problema centrală a conflictului de idei între sistemul judiciar anglo-american (în special cel americano-canadian) și sistemul judiciar clasic european, din care face parte și sistemul judiciar român, este, în opinia noastră, problema stabilirii întâietății între drepturi și responsabilități, urmând astfel lupta de idei între Hume și Kant. Din modul de rezolvare a acestei probleme rezultă sensul tuturor instituțiilor juridice cu adevărat esențiale pentru procesul penal: modul și limitele aflării adevărului, sistemul probelor libere sau sistemul probelor legale, regimul nulităților și excluderii probelor, compunerea organelor judiciare și atribuțiile acestora.

Dreptul subiectiv civil este posibilitatea recunoscută de legea civilă subiectului activ în virtutea căreia acesta poate, în limitele dreptului și morale, să aibă o anumită conduită, să pretindă o conduită corespunzătoare de la subiectul pasiv și să ceară concursul forței coercitive a statului, în caz de nevoie^[3]. Drepturile sunt îndatoriri sau obligații ale altora sau ale societății față de noi, sunt ceea ce se poate face sau cere fără

[1] G.F. JAMES, *The Contribution of Wigmore to the Law of Evidence*, The University of Chicago Law Review 78 (1940), p. 83, www.chicagounbound.uchicago.edu, vizitat la 12 ianuarie 2020.

[2] S. SAINT-LOUIS, *L'élaboration des règles de preuve et de procédure au niveau des tribunaux pénaux internationaux dans le contexte de la diversité des systèmes juridiques nationaux: le cas de oui-dire*, Université du Québec a Montréal, Mars 2006, p. 26, www.archipel.uqam.ca, vizitat la 1 mai 2017.

[3] GH. BELEIU, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ed. revăzută și adăugită, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1995, p. 74.

a fi obligați la aceasta, sunt reciproca îndatoririlor, în sfârșit, sunt surse de agrement și plăceri sau vicii permise^[1]. În contrapondere, îndatoririle sunt drepturile societății sau altora asupra noastră, comportamente impuse din exterior, virtuți obligatorii, atitudinea morală.

Procesul echitabil în sistemul *common law* este considerat acela în care procedura este respectată cu strictețe (prin procedură înțelegând și dreptul la apărare cu toate fațetele lui). Modelul acuzatorial adoptă o definiție procedurală a justiției, definiție ce consideră ca fiind just ceea ce este dezbătut și tranșat contradictoriu. Aplicarea procedurii în formele ei corecte, astfel cum sunt trasate de reglementările normative, constituie însăși garanția stabilirii faptelor și adevărului, ca și cum ar fi predeterminat, ca o axiomă, că regulile de procedură sunt atât de corecte și complete încât sunt infailibile în a extrage realitatea faptelor. Transpunând sugestiv ideea într-un alt plan, considerăm că este ca și cum se garantează funcționarea și zborul unui avion doar prin demonstrarea faptului că au fost respectate întocmai operațiunile de confecționare și montaj ale pieselor componente.

Scepticismul provenit din curentul empirist, în legătură cu posibilitatea omului de a afla adevărul, a dus la concluzia, în sistemul judiciar adversarial, a existenței dublului adevăr, al adevărului fiecărei părți, al adevărului tranșat convențional. În viziunea sistemului de justiție adversarial, „adevărul este bicefal, el fiind, pe de o parte, descoperit de judecător, iar, pe de altă parte, construit de către părțile și participanții la proces”^[2], fiecare dintre aceștia din urmă încercând să impună propriul adevăr^[3]. Se argumentează că limitarea cunoașterii la faptele care pot fi probate^[4] și subiectivitatea în evaluare a judecătorului dau adevărului un caracter relativ, judiciar, și totodată se susține că în procesul penal adevărul este dependent de aplicarea unor principii precum prezumția de nevinovăție, sarcina probei sau standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, acestea putându-l influența în sensul de a fi diferit de real și, totuși, corect juridic. Pe cale de consecință, autoritatea de lucru judecat nu reflectă adevărul adevărat, ci pe cel acceptat de societate pentru a ține loc adevărului^[5]. Putem vedea aici promovarea adevărului sintactic în locul celui de corespondență, precum și viziunea individualist-contractualistă asupra procesului judiciar.

Prioritatea drepturilor față de obligații se reflectă în doctrina procesual-penală nord-americană prin valorizarea superioară a inviolabilității domiciliului în raport cu strângerea probelor, prin excluderea probelor în caz de constatare a încălcării unui drept constituțional, prin instituirea unor norme de drept stricte asupra admisibilității probelor. Ideea lui Hume referitoare la echivalarea dreptății cu inviolabilitatea domiciliului a stat cu siguranță la baza amendamentului al IV-lea la Constituția Statelor Unite, dat fiind că dreptul la putere este al statului iar dreptul de proprietate, al individului, echilibrarea lor putându-se face printr-o inviolabilitate a proprietății care să aibă o forță juridică similară puterii statului.

[1] ȘT. ODOBLEJA, *Psihologia Consonantistă*, op. cit., p. 541.

[2] A. ETCHEGOYEN, *Verite ou libertes, La justice expliquee aux adultes*, Ed. Fayard, Paris, 2001, p. 61, apud M. UDROIU (coord.), op. cit., p. 45.

[3] Se ajunge astfel la concepția sofistă asupra adevărului.

[4] Aici intervin, spre exemplu, și regulile formale privind admisibilitatea unor probe, precum cele „din auzite”.

[5] J. CARBONNIER, *Droit civil, Introduction*, ed. 27, P.U.F., Paris, 2002, p. 192, apud M. UDROIU (coord.), op. cit., p. 47.

Viziunea liberalistă, a statului minimal, a lui Locke, a dus, în opinia noastră, la rolul pasiv al judecătorului, la juriul popular (verdict în care statul nu intervine), la administrarea probelor de către părți și în limita în care solicită acestea.

În sistemul de drept procesual continental este dezvoltată o viziune substanțială a justiției, definită printr-un rezultat concret constând în înlăptuirea dreptății. Instanțele nu pot reține decât ceea ce s-a petrecut în realitate, adevărul judiciar fiind unul și același cu cel obiectiv, material^[1]. Adevărul este unic, așa încât nu există diferite feluri de adevăr, ci numai anumite moduri de a-l considera ca aflat, ca stabilit^[2].

Procesul echitabil în sistemul continental este acela în care se demonstrează că s-au stabilit corect și complet faptele și s-a descoperit adevărul, adică, în alte cuvinte, „s-a făcut efectiv proba de zbor a avionului”. Mijloacele suplimentare, în raport cu procesul adversarial, prin care poate fi realizată demonstrația sunt, în opinia noastră, în primul rând, motivarea hotărârii judecătorești, dar și restricția minimă în admisibilitatea, cunoașterea și folosirea probelor, obligația de imparțialitate a organului de urmărire penală, specializarea profesională a judecătorului ce stabilește faptele.

Așadar, demonstrația de corectitudine a *rezultatului* procesului este o demonstrație indirectă în sistemul *common law*, și directă în cel romano-germanic. Altfel spus, sistemul adversarial poate proba nemijlocit corectitudinea derulării procesului, dar nu corectitudinea rezultatului acestuia (sentinței).

Aplicațiile practice ale teoriei adevărului material și ale filosofiei etice a lui Kant întemeiată pe echitate și pe îndeplinirea datoriei rezidă, în opinia noastră, în rolul activ al organelor judiciare (datoria de aflare a adevărului), în situarea dreptății substanțiale ca singur scop suprem, celelalte fiind scopuri subalterne, care aparțin, necesar, ca mijloace, scopului final^[3], în conceperea procesului judiciar ca fiind o acțiune colaborativă între acuzare și apărare (în anumite limite), cu extinderea actelor organului de urmărire penală și în favoarea acuzatului, nu numai împotriva acestuia, în acest context, rolul mai limitat al avocatului apărării în raport cu cel din procesul adversarial fiind compensat de rolul activ al organelor judiciare și de lipsa interesului instituțional al urmăririi soluției de condamnare.

§3. Cunoașterea adevărului în procesul penal

3.1. Sfera cercetării adevărului în procesul penal

Fără a ne propune să intrăm în profunzimile teoriilor filosofice despre cunoaștere, vom remarca faptul că aspectele controversate ale acestora sunt situate într-o sferă a cunoașterii și disputei mult superioară celei necesare soluționării unui litigiu

[1] C. GHIGHECI, în N. VOLONCIU, A.-S. UZLĂU (coord), A.-S. UZLĂU, R. MOROȘANU, C. VOICU, V. VĂDUVA, G. TUDOR, D. ATASIEI, T.-V. GHEORGHE, C. GHIGHECI, C.-M. CHIRIȚĂ, T. MANEA, *Codul de procedură penală comentat*, ed. a 3-a revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 20.

[2] V. DONGOROZ, C. BULAI, S. KAHANE, N. ILIESCU, G. ANTONIU, R. STĂNOIU, *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. V, Ed. All Beck, Ed. Academiei Române, București, 2003, p. 45.

[3] KANT, *Critica rațiunii pure*, op. cit., p. 592.

judiciar^[1]. Procesul judiciar, procesul penal, în opinia noastră, nu depășește, ca nivel de investigație științifică, o cunoaștere concretă asupra unor fapte trecute, perfect posibilă cu mijloacele științei actuale. Mijloacele tehnico-științifice disponibile în prezent organului de anchetă penală au aptitudinea de a identifica și scoate la lumină elementele de probațiune suficient de precise și certe încât să conducă la adevăr, această afirmație fiind, de altfel, confirmată de rezultatele obținute în criminalistică, medicină legală, psihologie judiciară sau matematică, economie/contabilitate. Este adevărat că stabilirea faptelor în procesul penal se bazează nu numai pe achizițiile științei, ci, în mare parte, și pe percepțiile nemijlocite ale persoanelor audiate, acest fapt reîntorcându-ne la eterna problemă a imperfecțiunii simțurilor și raționamentului omului obișnuit, pe care, astfel, nu s-ar putea pune bază certă în reconstituirea realului faptelor. Însă, procesul percepției, memorării și redării informațiilor este și el obiect al științei, în prezent, și, ca atare, asemenea imperfecțiuni pot fi identificate și explicate. Diferențele de percepție senzorială și de interpretare cognitivă a evenimentelor observate/trăite, ale diferiților protagoniști ai probațiunii, fie în raport cu realitatea, fie prin comparație unii cu alții, pot fi corectate în planul conținutului și limitelor adevărului care trebuie aflat în proces.

3.2. Adevăr obiectiv și adevăr judiciar

De cea mai mare însemnătate pentru aflarea adevărului în procesul penal este clarificarea noțiunii de „adevăr judiciar”.

Adevărul judiciar este definit în literatura de specialitate ca fiind „concordanța între aspectele reținute de organele judiciare și care determină convingerea lor în cauză, și probele strânse și administrate în speță”^[2]. În schimb, adevărul obiectiv reprezintă concordanța între aspectele reținute de organul judiciar și faptele real petrecute. Adevărul judiciar corespunde cu adevărul obiectiv în acele situații în care au fost administrate toate probele necesare și de bună calitate, acestea fiind, în plus, corect interpretate, și este diferit de acesta, putând antrena o eroare judiciară, când probele sunt incomplete sau false^[3], ori când interpretarea asupra lor, chiar verosimile fiind, este greșită. O altă definiție reține că adevărul judiciar constituie o funcție a probelor administrate în cursul procesului penal^[4], înțelegându-se prin aceasta că reprezintă produsul acestor probe. Această din urmă definiție se limitează a pune în corelație logico-deductivă „propozițiile” pe care le indică probele și a extrage o concluzie (produsul probelor, adevărul judiciar) din acestea. Definiția respectivă nu leagă adevărul judiciar de realitate, fiind astfel întemeiată numai pe principiile identității, noncontradicției și terțului exclus, nu și pe principiul rațiunii suficiente, acesta din urmă fiind, de fapt, singurul care poate pune în valoare adevărul obiectiv. Una este

^[1] În același sens, N. VOLONCIU, *Tratat de procedură penală. Parte generală*, vol. I, *op. cit.*, p. 94.

^[2] N. VOLONCIU, *Tratat de procedură penală. Parte generală*, vol. I, *op. cit.*, p. 95.

^[3] GR.GR. THEODORU, *Tratat de Drept procesual penal*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 67.

^[4] M. UDROIU, în M. UDROIU (coord.), A. ANDONE-BONTAȘ, G. BODORONCEA, S. BOGDAN, M. BULANCEA, D.-S. CHERTEȘ, I.-P. CHIȘ, V. CONSTANTINESCU, D. GRĂDINARU, C. JDERU, I. KUGLAY, C. MECEANU, I. NEDELICU, L. POSTELNICU (COJOCARU), S. RĂDULEȚU, A.-M. ȘINC, R. SLĂVOIU, I. TOCAN, A.-R. TRANDAFIR, M. VASIESCU, G. ZLATI, *Codul de procedură penală. Comentariu pe articole*, ed. 2, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 46.

să stabilești adevărul pornind de la ideea ca ceea ce se afirmă în hotărâre să fie concordant cu concluzia la care a ajuns organul deliberativ prin raționamente valide din punct de vedere logic, și alta este să stabilești adevărul pornind de la ideea ca ceea ce reține hotărârea să fie concordant cu ceea ce s-a petrecut în realitate. În primul caz se certifică doar valabilitatea raționamentului logic, în cel de-al doilea se reproduce realul. Adevărul obiectiv îl include pe cel formal, din moment ce criteriile de stabilire a adevărului formal sunt considerate condiții *sine qua non* pentru stabilirea și a celui obiectiv, dar totuși insuficiente^[1] pentru o determinare completă a acestuia.

Scopul unei activități, dacă este raportat la momentul incipient (inițial) al acesteia, apare ca fiind funcțiunea acelei activități, iar dacă este raportat la momentul terminal (final) al activității, apare ca finalitatea acesteia^[2]. Există deci sensuri diferite ale scopului unei acțiuni umane, în funcție de momentul cu care este pus în conjuncție^[3]. Scopul procesului penal este înfăptuirea justiției penale, aceasta, la rândul ei, conținând implicit în concept necesitatea aflării adevărului. Ca atare, și activitatea de aflare a adevărului este susceptibilă de două sensuri, după cum se raportează la momentul de debut și la desfășurarea procesului, sau la momentul deliberării, când se ia în analiză stabilirea stării de fapt.

Așa fiind, se pune problema stabilirii sferei noțiunii de „aflare a adevărului” pe care urmăresc să îl descopere organele judiciare în cursul procedurii, prin administrarea probelor. Putem accepta, a priori, un adevăr judiciar diferit de cel obiectiv? Mai mult, putem urmări să obținem un adevăr judiciar oarecare, fără a-l suprapune cu realitatea? Pentru a răspunde la această întrebare, ne vom raporta la o serie de cerințe cerute probelor.

În plan procedural: probele trebuie să poată servi la constatarea existenței sau inexistenței unei infracțiuni; martorul are obligația de a spune adevărul, jură să spună adevărul, iar audierea sa poate fi extinsă pentru verificarea credibilității sale; obiectele care pot servi la aflarea adevărului sunt prezentate și examinate; percheziția are drept scop descoperirea și strângerea probelor cu privire la o infracțiune; expertiza se dispune când, pentru aflarea adevărului, este necesară opinia unui expert etc.

În planul răspunderii penale, legea penală sancționează fapte precum: inducerea în eroare a organelor judiciare; influențarea declarațiilor; mărturia mincinoasă; sustragerea sau distrugerea de probe ori de înscrisuri; represiunea nedreaptă (și exemplele pot continua). Toate aceste dispoziții, atât procedurale, cât și de drept penal material, au nevoie, spre a fi aplicate coerent, de un reper neschimbabil, și anume de conceptul unic de adevăr, singurul care poate clarifica comportamentul corect procedural, sau care poate justifica atragerea răspunderii penale.

Adevărul urmărit de organul judiciar nu poate fi decât acel adevăr pe care îl pretindem de la martor, de la partea vătămată, de la expertiză, de la celelalte probe. Pentru ce faptă riscă martorul ocular pedeapsa pentru mărturie mincinoasă? Evident, pentru fapta de a declara altceva decât ceea ce a văzut *în realitate* ori de a omite cu bună știință relatarea a ceea ce a observat. Dacă martorul își respectă jurământul, atunci

[1] KANT, *Logica generală, op. cit.*, p. 105. În același sens, P. BOTEZATU, *Introducere în Logică, op. cit.*, p. 22.

[2] V. DONGOROZ, C. BULAI, S. KAHANE, ș.a., *Explicații teoretice...*, vol. V, op. cit., p. 35.

[3] Subliniem aici importanța aplicării raționamentelor logice în funcție de coordonatele „în același timp” și „sub același raport” (Aristotel).

adevărul declarației sale este, în principiu, identic cu realitatea sau în orice caz foarte aproape de aceasta, în funcție de imperfecțiunea organelor sale de simț. Astfel, dacă instanța pronunță hotărârea pe baza mărturiei sale – posibil chiar singulară în anumite aspecte – ea nu poate stabili un adevăr, altul decât cel expus de martor. La fel se întâmplă și în cazul ansamblului probelor care, fiecare, exprimă câte o parte a adevărului general despre infracțiunea cercetată. Logic, nu se poate urmări ajungerea la un adevăr judiciar pe care să-l acceptăm a priori ca realitate, diferit de suma adevărilor extrase din probe. Dar, din reglementarea regimului probelor (în sistemul continental) am demonstrat că nu urmărim decât extragerea realului adevăr, a celui obiectiv. Ca atare, nici adevărul judiciar *urmărit* nu poate fi decât tot cel identic cu adevărul obiectiv.

Așadar, procesul penal începe cu aflarea adevărului, ca obiectiv, și sfârșește cu aflarea aceluiași adevăr, ca rezultat, iar în acest context, dacă obiectul probațiunii este corect delimitat (în sensul că în cauză se dovedesc exact acele împrejurări factice care urmează a fi relevate), dacă probele sunt de bună calitate (adică lămuresc realitățile exact așa cum sunt ele, fără a le distorsiona) și dacă operațiunea de apreciere a probelor se face corect de către organul judiciar, evident că ceea ce rezultă, adică așa-numitul adevăr judiciar, este echivalentul celui obiectiv^[1].

În această situație, adevărul obiectiv, înțeles ca țintă finală pe care și-a fixat-o organul judiciar încă din debutul cercetării, se suprapune cu adevărul judiciar, înțeles ca rezultat al activității procesuale.

Când însă situația de fapt nu este stabilită corespunzător, rezultatul (adică adevărul judiciar) nu mai este echivalentul celui obiectiv. Ceea ce determină neajungerea la realitate nu este faptul că se urmărește a priori stabilirea unui adevăr judiciar – oricare ar fi acela – ci modul falacios în care organul judiciar își reprezintă în planul convingerii unele împrejurări neadevărate, fie datorită falsității sau insuficienței probelor, fie datorită erorii sale de raționament.

Evidențiem astfel că adevărul judiciar nu poate constitui reperul către care se îndreaptă organul judiciar în cercetarea sa, deoarece un astfel de reper încă nu va fi existat pe parcursul procesului. De asemenea, în măsura în care adevărul stabilit în actul final al judecății ar depinde de percepția subiectivă a magistratului, ar trebui totodată să admitem că adevărul faptelor este variabil, în funcție de cel care îl analizează, ceea ce constituie o idee falsă, deoarece, potrivit principiului logic al noncontradicției^[2], unul și același obiect nu poate în același timp să existe și să nu existe; cu alte cuvinte, realitatea nu poate avea mai multe variante, în funcție de cum este percepută subiectiv de fiecare.

Eventuala diferență dintre adevărul obiectiv și adevărul judiciar este dificil de stabilit deoarece o reluare a analizei probelor este împiedicată de autoritatea de lucru judecat, ce prezumă că ceea ce s-a stabilit prin hotărârea definitivă corespunde adevărului obiectiv (*res iudicata pro veritate habetur*).

[1] N. VOLONCIU, *Tratat de procedură penală. Parte generală*, vol. I, *op. cit.*, p. 95.

[2] Formularea Aristotelică: „Este peste putință ca unuia și aceluiași obiect să i se potrivească și să nu i se potrivească sub același raport unul și același predicat”, în GH. MIHAI, *op. cit.*, p. 32.